

Ifj. Fabinyi Tibor
Budapest, HU

A Szentírás ihletettsége

A biblikus gondolkodás lehetősége a fundamentalizmus és a racionalizmus között

Éles és kényes kérdés a bibliaértelmezés, ami sajnálatosan megosztja egyházainkat. Amiképpen jelenlegi társadalmunk politikai szempontok alapján szakadt két táborra, egyházunkban (és a református testvéregyházban is) évtizedek (vagy talán évszázadok?) óta végeredményben két irányzat, két szemléletmód néz farkasszemet egymással: konzervatívok és modernek; pietisták és liberálisok; „piések” és „piások”; biblicisták és történetkritikusok; fundamentalisták és szabadgondolkodók, vagy amiképpen az ötvenes években mondták: a „habosok” és az „ortodoxok”. A Szentíráshoz való viszony alapján oszlik meg az egyház: az első irány felé húzó csoport a Biblia minden szavát Isten igéjének tekinti, amíg a második a Biblia emberi-történelmi meghatározottságát hangsúlyozza. Az első általában hitetlennek véli a másikat, a második pedig csőlátásának, rajongónak nevezi az elsőt. Sajnálatos dolog ez a megosztottság a protestantizmus egyházaiban. Az Ulrich Luz által szerkesztett kiadvány ezért is nevezte *A viszály könyvének*¹: a megosztást, a viszály forrását okozó könyvnek a keresztyének Szentírását. Azt persze nem állítom, hogy két zárt tábor lenne egyházunkban, hanem mindössze azt, hogy e két markáns álláspont vonzáskörzetében mozognak híveink.

Evangélikus egyházunk sajnos csak nevében az ige, az evangélium egyháza. Sokszor átfut rajtam, mily tanulságos lenne összeállítani egy bibliaismereti tesztet, s összehasonlítani, hogy az egyes felekezetek tagjai közül kik mennyire ismerik a Bibliát. Gyanúm, hogy gyülekezeti tagjaink talán jobb mutatóval rendelkeznének mint az egyszerű katolikus egyháztalagok, de a reformátusok mellett valószínűleg meglehetősen lemaradnánk. S őket végül egész biztosan leköröznék az egyes szabadegyházakhoz tartozó hívek. Nálunk evangélikusoknál az egyházi esztendőnek megfelelő perikopák alapján történik az igehirdetés, amíg egy református gyülekezetben egy lelkész sokszor több hónapig „végigprédikál” egy könyvet (*lectio continua*), s az elhangzottakat bibliaórákon is megbeszéli: a szöveg tehát együtt növekszik a gyülekezet hitével, a gyülekezet hite a szöveggel.

Térjünk azonban rá előadásunk három lényegi pontjára!

* A tanulmány eredetileg evangélikus lelkészeknek a *Biblia éve* témájában tartott előadás volt. Elhangzott a Budai, valamint a Somogy-Zalai Lelkézi Munkaközösségek ülésén, 2003. februárjában.

¹ Luz, Ulrich (szerk.): *A viszály könyve? Egy Biblia – sokféle értelmezés. Mk 6,30–44 történetkritikai, fundamentalista, evangélikai, feminista, materialista, mélylélektani értelmezése*. Hermeneutikai Füzetek 10. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest 1996.

„A Szentírás ihletettsége”, *Emlékkönyv Tökés István kilencvenedik születésnapjára*, Adorjáni Zoltán (szerk.), A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet az Erdélyi és Királyhágói Református Egyházkerület kiadványa, Kolozsvár, 2006, 92–105. old.

1. A Biblia ihletettsége

1.1. Az ihletettség az Ó- és az Újtestamentumban

Az inspiráció, amit a katolikusok „sugalmazás”-nak, a protestánsok „ihletettség”-nek neveznek, a Szentírás természetéhez tartozik.²

Ha az inspirációról beszélünk, akkor kiindulópontunk csak az lehet, hogy a Szentírásról szóló tanítás, a „szkriptológia” elválaszthatatlan a Szentlélekről szóló tanítástól, a pneumatológiától.

Az inspiráltság példáival az Ó- és az Újszövetségben egyaránt találkozunk. Az inspiráció Isten önkijelentésének egyik módja, s az inspiráció általában személyekre és nem könyvekre vonatkozik.³ Ezek a személyek a Lélek befolyása és hatása alatt voltak, amikor megfogalmazták vagy leírták mondanivalójukat. Az inspiráció alanya mindig Isten lelke, aki kinyilatkoztatja magát egy-egy embernek, mint például Bálámnak (4Móz 24,2), odajön az emberhez (Bír 3,10), megnyugszik rajta (Ézs 61,1; Lk 4,18), munkálkodik benne és megváltoztatja az embert, mint például azt Saullal is tette (1Sám 10,6), de az át is mehet másra, mint ahogyan Illés lelke is átment Elizeusra (2Kír 2,15).

Az Újszövetségben különösen Pál apostol beszél többször is a lelki emberről (1Kor). A „nem lelki ember” nem érti meg a cselekvő Isten hatalmas erejét és művét. „Ám nekünk kinyilatkoztatta Isten a Lélek által” (2,10). Az evilági gondolkodás a Szentlélek érintettsége nélküli gondolkodás. De akik Jézus Krisztusban hisznek, azok megkapták az ígért Vigasztalót, a Szentlelket. Isten a Lélek által részesíti az embert ajándékaiban: a Lélek által olyan tudást, látást kap az ember, amelyet a világ nem képes adni. A Szentlélek János apostol szerint az „igazság Lelke”. Ez a lélek, akárcsak az elektromos áram, láthatatlan, de ereje, munkája megtapasztalható. Mindenhová eljut, behatol: egy sajátosan áttetsző, „transzparens”, s ugyanakkor kinyilatkoztató erő is. A lelki ember a Lélektől kapott erővel hirdeti a Lélektől kapott ajándékot. S aki a Lélekre fogékony, az kilép önmaga eredendő zártságából és hajlandó lesz megnyitni másoknak is.

Nagy Gyula *Az egyház mai tanítása* című dogmatikájában, miután áttekinti az egyház két évezredes tanítását a Szentírás ihletettségéről, ezt a megfoghatatlant titkot másokhoz hasonlóan ő is Jézus Krisztus megtestesülésével, az inkarnációval állítja párhuzamba, majd kijelenti: „Minden olyan teológiai vagy más elmélet, amely ezt a titkot azzal próbálja feloldani, hogy a Szentírásban vagy annak

² Abraham, William J.: *The Divine Inspiration of Holy Scripture*. Oxford University Press, Oxford 1981; Achtheimer, P. J.: *The Inspiration of Scripture, Problems and Proposals*. Philadelphia 1980; Collins, Raymond F.: *Inspiration*. In: Brown, Raymond et alii: *The New Jerome Biblical Commentary*. Prentice Hall, New Jersey 1990, 1023–1033.; Reuss András: *Inspirált könyv – inspirált személy. Az inspiráció értelmezésének néhány kérdése*. *Diakonia*, 1993/4, 40–46.; Szabó Imre: *Lélek és betű. Egyház és Világ*, 1991. december 14., 8–10.; Takácsné Kovácsné Zeima: *Igen, a Biblia! de hogyan (értjük)? Diakonia*, 1991/1. 8–13.; Vogels, Walter: *Az inspiráció nyelvi megközelítése*. Ford. Heleszta Éva. *Protestáns Szemle*, 1992. július–szeptember, 170–177.

³ Szász Barna: *Inspiráció*. In: *Keresztyén Bibliai Lexikon* I. Kálvin Kiadó, Budapest 1993, 647–649.

történeti-emberi valóságát, vagy annak inspiráltságát, Isten lelkétől ihletettségét tagadja, téves, és számunkra elfogadhatatlan magyarázási kísérlet.”⁴ S mivel a hirdetett ige „egyenesen felülről ’betör’ a személyes életünkbe, mivel megszólít, bűnbánatra és hitre indít, megújítja egész életünket. Ez a számtalanszor ismétlődő, ’belső csoda’ bizonyítja igazán a Szentírás isteni eredetét, ihletettségét, inspiráltságát!”⁵

Az ihletettség szerepéről sok lényeges gondolatot olvashatunk Szabó Imre nyugalmazott református lelkész *A lélek és a betű* című több mint tíz évvel ezelőtti előadásában. A szerző abból indul ki, hogy a Lélekből Ige (isteni beszéd, üzenet) lett, az Igéből Írás, s az Írás pusztán betűvé válhat. Az Írás nem azonosítható Isten igéjével. „A Szentlélek benső bizonyágtétele nélkül az Írás holt betű marad. Egyedül a Szentlélek teszi a Bibliát, az Írott Igét élő Igévé, Isten megszólító, tulajdonképpeni beszédévé.” Ezt a reformátorok, Luther és Kálvin is egyértelműen vallották. A protestáns ortodoxiában azonban megmerevedett a reformáció dinamikus felfogása, s ennek az ortodoxiának a mai örököse a fundamentalizmus, amiről az alábbiakban részletesen is szólunk. Most csupán Szabó Imre alapján a kérdéstről annyit mondunk, hogy a fundamentalizmus az egész Bibliát egy zárt harmonikus rendbe próbálja illeszteni, s ebből a teológiából tan lesz, abból pedig majd törvény. Ráadásul a különféle fundamentalizmusok is mind megalkotják saját zárt rendszerüket, amelyek sokszor a legélesebb ellentétben állnak egymással. A fundamentalizmus jelenségét Szabó Imre az emberi agy működésének illusztrálásával világítja meg. Közismert, hogy az agynak két féltékéje van: a jobb oldali az inspiráció, az intuíció, a szellemi látások helye, a bal oldali pedig ráció, a logika, a gondolkodás központja. Amíg a karizmatikusok az agy jobb oldali féltékéjét, a fundamentalisták a bal oldalt abszolutizálják. Az előző csoport tagjainál csak a Lélek uralkodik, új kinyilatkoztatásokat ad, s az ige elsikkad. A fundamentalizmus esetében ennek fordítottja történik: a racionalitás válik uralkodóvá, amelyik elzárkózik a Lélek hatásaitól. Az előző a racionalitástól, az utóbbi a Lélektől fél. A helyes megoldás közepén van: „Ahol valóban Isten lelke van jelen, ott elsősorban az történik meg, amit az a bizonyos kálvini benső bizonyágtétel mond: megnyílik a Biblia, megelevenedik az Ige és újra Isten beszédévé válik. Mert nemcsak az Ige van hozzákötve a Lélekhez, hanem a Lélek is köti magához az Igét; igen, a már egyszer meghirdetett Igét, a már Írásba foglalt igéhez.”⁶

1.2. A fundamentalizmus álláspontja

Ha a Biblia inspirációjáról beszélünk, fontos, hogy azt megkülönböztessük a verbálinspirációtól, amit mi a fundamentalizmussal váltófogalomként kezelünk.

⁴ Nagy Gyula: *Az egyház mai tanítása* I. A magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest 2000.

⁵ Uo.

⁶ Szabó Imre: *A lélek és a betű. Egyház és világ*, II. évf. 22–23. sz. 1991. december 14., 8–11 (jidezet: 11.).

A Biblia ihletettségét sokan azért utasítják el, mert azt azonosnak vélik a verbálinspiráció szemléletével. Azért is kell pontosan fogalmaznunk, hogy mi a fundamentalizmus és mi nem az, hiszen sokszor tévedésből a Bibliához, a benne foglalt igéhez és a bibliai gondolkodásmóddhoz ragaszkodókat is fundamentalistának címkézik.

A verbálinspiráció, vagy más néven a fundamentalizmus a modern gondolkodás mellékterméke, pontosabban a modern gondolkodással szembeni védekező ideológia, amely a Szentírás *inerrantia*ját, azaz annak emberi: földrajzi-biológiai-történelmi tévedhetetlenségét hangsúlyozza. Az elnevezés a 20. század eleji észak-amerikai mozgalomra utal, akiknek képviselői „Fundamentals” címen traktátusokat jelentettek meg, s a modernizmus ideológiájával szemben védelmükbe vették mindenekelőtt a Biblia tévedhetetlenségét és a hagyományos dogmatikai tételeket. E mozgalom gyökere a protestáns ortodoxiában található. Quenstedt (1611–1688) így fogalmazott: „A Szentírás szerzőit Isten írónakainak, Krisztus eszközeinek és a Szentlélek jegyzőinek és krónikásainak nevezzük... e szerzők Isten írói és az igét diktáló és inspiráló Szentlélek jegyzői és írónai voltak.” Röviden: verbálinspirációnak vagy fundamentalizmusnak nevezhetjük azt a szemléletet, amely a Bibliát minden tárgyi szempontból tévedésmentesen, tehát emberi szempontból, tudományosan és történelmileg is csalatkozhatatlannak tekinti. Ez a „radikális” tévedésmentesség. Bár képviselői (akik ritkán vállalják fundamentalista megnevezést) is azt állítják, hogy Isten nem történelemkönyvet, nem biológiai könyvet, nem földrajz-könyvet adott a kezünkbe, végeredményben mégis azt csinálnak belőle, amikor tudományosan is csalatkozhatatlan információkat látnak benne. Coleridge, a 19. századi angol költő írta, hogy az isteni inspiráció nem isteni informáltságot jelent.

Az inspiráció kapcsán a fundamentalista testvéreink által leggyakrabban idézett két igehely a következő: 2Tim 3,16. „A teljes írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre.”⁷ A mechanikus, tekintélyelvű érveléssel szemben meg kell jegyeznünk két dolgot. Először is a *πᾶσα γραφή* jelentheti azt is, hogy „teljes”, és azt is, hogy „minden”. A *θεόπνευστος* szó is állhat aktív és passzív értelemben egyaránt, tehát állítmányi és jelzői funkciója is lehet. A fenti páli szakasz úgy is fordítható, hogy minden olyan írás, amely Istentől ihletett hasznos a tanításra...” Végezetül: Pál apostol kijelentése nem az általunk használt protestáns Biblia hatvanhat könyvéről szól.

A másik igehely: 2Pt 1,19–21: „És igen biztos nálunk a prófétai beszéd is, amelyre jól teszitek, ha figyelmeztetek, mint sötét helyen világító szövevényekre,

⁷ Az igeszakasz néhány magyar fordítása: a Károli és az új protestáns: „A teljes írás Istentől ihletett”; a mai katolikus: „Minden írás, amit az Isten sugalmazott, jól használható a tanításra”; Csia Lajos: „Az egész írást Isten sugallta, s hasznos az a tanításra”; Kecskeméthy István: „Minden írás, melyet Isten ihletett, hasznos is a tanításra”. Az 1996-os protestáns magyarázatos Biblia a sorok között megjegyzi, hogy a 16. vers „szó szerinti” fordítása: „minden Isten lelkétől ihletett írás”.

míg nappal virrad, és hajnalcsillag kél fel szívetekben; Tudván először azt, hogy az írásban egy prófétai szó sem támad saját magyarázatból. Mert sohasem ember akaratából származott a prófétai szó: hanem a Szent Lélektől indítatva szó-lottak az Istennek szent emberei.” Itt viszont nem szabad szem elől téveszteni, hogy az idézett szövegben nem az írásról van szó, hanem a szóról, a prófétai beszédéről!

A fundamentalizmus teológiai kérdéséről egy angol ószövetséges teológus, James Barr írt több könyvet, melyek egyrészt kijózanítóak, másrészt azonban militánsan polemikusak: nem a nyiladozó, hanem az edzett hitű teológusoknak tudom ajánlani tanulmányozás céljából.⁸

Éppen két évtizeddel ezelőtt egy általam igen tisztelt, de véleményem szerint fundamentalista alapokon álló személlyel leveleztem a Biblia inspirációjáról. Ő négy csoportot állított fel a Biblia ihletettségével kapcsolatban, s engem (jogosan) a másodikba, önmagát pedig a harmadikba sorolta:

1. Általános értelemben vett illumináció. A Biblia nem különbözik alapvetően más tehetséges „ihletett” irodalomtól.

2. Inspiráció hatása alatt írt emberi beszéd (az emberi beszéd minden szükségyszerű fogyatékoságával és tévedhetőségével), ami azonban a „Lélek kardjává” válhat, azaz a Lélek megelevenítése által mondanivalójának lényege biztos, tévedhetetlen isteni üzenetté is lehet, de nem ilyen jellegű önmagában, a Lélek nélkül.

3. Inspiráció hatása alatt írt emberi beszéd, ahol az inspiráció nem szünteti meg az emberi beszéd voltát (tehát Isten dicsőségét csak emberi fogalmakra transzponálva közölheti ez a beszéd), de biztosítja tévedhetetlenségét. Az ilyen inspirációval létrejött emberi beszéd önmagában is tévedhetetlen, de lényege szerint megértetté, élővé és hatóvá, Isten ereje közvetítőjévé csak igehirdetők és igehallgatók lelki magatartása tesz lehetővé, vagy zár ki.

4. Verbálinspiráció: a szöveg Isten mechanikus diktálása, amely Isten tökéletességét és teljességét közvetíti, szavaiban, kifejezéseiben és minden további nélkül.

Az én definícióm szerint viszont a verbálinspiráció és a fundamentalizmus váltófogalmak, ugyanis a mechanikus diktálás szélsőséges nézetét ténylegesen

⁸ Barr, James: *Escaping from Fundamentalism*. SCM Press, London 1984; Uő: *Fundamentalism*. SCM Press, London 1977; Lásd továbbá a következő tanulmányokat a fundamentalizmus kérdéséhez: Bölskei Gusztáv: Teológiai és szociológiai szempontok a fundamentalizmus értékeléséhez. *Confessio*, 1992/1. 5–9.; Frye, Northrop: *Kettős tűkör*. Európa Kiadó, Budapest 1996; Juhász Tamás: Eredj el Sátán, mert meg van írva. *Confessio*, 1992/1. 17–23.; Boone, Kathleen C.: *The Bible Tells Them So*. New York 1989; Küng, Hans – Moltmann, Jürgen (szerk.): *Fundamentalism as an Ecumenical Challenge*. SCM Press, London 1992; Marty, Martin E. – Scott, Appleby: *The Glory and Power. The Fundamentalist Challenge to the Modern World*. Boston 1992; O’Meara, Thomas – Thomas, I.: *Fundamentalism: A Catholic Perspective*. New York 1990; Szűcs Ferenc: Neo-orthodoxia, konzervatívizmus a protestáns teológiában. *Confessio*, 1992/1. 9–16.

nagyon kevesen képviselik. Raymond Collins mutatott rá, hogy a verbálinspiráció tanítása számos problémát hordoz: a) a próféták nemcsak verbálisan közvetítették Isten üzenetét, hanem sokszor „elő is adták” (pl. Jeremiás, Ezékiel); b) maguk az események voltak sokszor kinyilatkoztatások, amelyekről a próféták tanúskodtak; c) A Biblia maga is sokszor bepillantást enged az írások születésének emberi oldalába (Lk 1,1–2, 1Kor 1,16, Jn 4,2).

1.3. Az inspiráció modelljei

Walter Vogels három inspirációs modellt különböztet meg: a prófetikus, a közösségi és a nyelvi modellt.

1.3.1. A prófetikus modell

A premodern, prekritikus gondolkodásmód, ill. paradigma az egész Biblia ihletettségét a prófetikus modellnek megfelelően fogja fel. Határozottan a személy ihletettségét képviseli ez a szemlélet. Eszerint a próféta, legyen az Ézsaiás, Jeremiás vagy Ezékiel, Isten által megragadott szent ember, aki nem a saját bölcsességét, hanem Isten gondolatait, szavait adja át az embereknek. „Plenáris inspirációnak” nevezik azt a szemléletet, amelyik a teljes Bibliát egyforma mértékben tekinti inspiráltnak, tehát nem differenciál az egyes bibliai könyvek inspiráltsága között, az egész Bibliára az inspiráció prófetikus modelljét alkalmazza; nem tesz különbséget aközött, hogy amíg Jeremiás száját „megilleté az Úr”, addig Lukács evangélista „mindeneknek szorgalmasan végére járt” (Lk 1,2).

1.3.2. A közösségi modell

A 18. században induló történetkritikai módszer számos esetben bizonyította, hogy az egyes bibliai könyveket nem azok a szerzők írták, akikről azt a hagyomány feltételezte; számos könyv esetében több szerzőről kell beszélnünk, arról nem is szólva, hogy az írott szövegeket megelőzte a szójhagyomány. Ebben az összefüggésben az inspiráció prófetikus modellje érvényét veszíti, hiszen a szövegeket nem lehet egy személy ihletettségéhez kötni. A történetkritika szerint, ha inspirációról egyáltalán beszélhetünk, akkor legfeljebb azt a láthatatlan közösséget tekinthetjük inspiráltnak, amelyik – sokszor hosszú folyamat eredményeként – létrehozta a szöveget. Ez a logika vezetett el szükségyszerűen oda, hogy – miképpen ezt a fenti példán is láttuk – az inspirációnak nincs különösebb értelme és jelentősége.

Bármennyire is nagy eltérés van az inspiráció első két modellje között, mindkettőben közös az, hogy az inspiráció *locus*-át a szöveg vagy a szövegek szerzőjében, ill. szerzőiben látja. A harmadik – nyelvi-inspirációs – modell nem a szerző személyiségében, hanem a szöveg minőségében és az olvasás folyamatában fedezi fel az inspiráció működését.

1.3.3. A nyelvi-olvasói modell

Olvasás nélkül egy szöveg csak halott, múzeumi darab. Ha egy szöveget nem olvasok el, akkor halálra kárhoztatom, az olvasással viszont életet lehelek bele, újratерemtem, „újraírom”. Az olvasó-orientált szemlélet alapján azért beszélhetünk inspirált szövegről, mert a szöveg hatása alatt az olvasók azt annak tartják. Vogels szerint a Bibliának azért van ma is privilegizált státusza, mert a hívő közösség ma is azonosítani tudja magát vele. Nem azért inspirált a Biblia, mert az emberek úgy döntenek, hanem azért, mert a szöveg különleges természetűe folytán olyan tulajdonságokkal rendelkezik, ami ma is stimulál, hitet ébreszt. Ebből következik Vogelsnak az a gondolata, hogy ha a Lélek a szöveg írásakor jelen volt, akkor ugyanúgy jelen kell lennie a szöveg olvasásakor is, ha a kreatív részét vett és munkálkodott, akkor a rekreációban is részt kell vennie és munkálkodnia kell. Vagyis, ha azt mondjuk, hogy az Isten a szerzője a Bibliának, akkor ugyanúgy mondhatjuk, hogy az Isten az olvasója is. Amiképpen az Isten-szerző „írta”, ugyanúgy az Isten-olvasó „olvassa” is a szöveget.

Vogels az inspirációról szóló klasszikus újszövetségi helyet, 2Tim 3,16-ot kezeli friss megközelítésben, s exegézisének eredménye meglepő és elgondolkodtató. Eszerint 2Tim 3,16-ot így kellene a maga teljességében lefordítani: Minden olyan írás, ami Istentől ihletett és Istent ihleti, alkalmas a tanításra, a tanításra, a tanításra... Tehát nemcsak arról van szó, hogy a szöveget Isten ihlette, hanem arról, hogy a szöveg – ha azt olvassák – akkor az magát az Istent ihleti, mondhatnánk: provokálja az Istent.

A II. vatikáni zsinatnak a *Dei Verbum* c. konstitúciója (III. fejelet, 11.) pedig így szól: „Az Ó- és az Újtestamentum könyveit a Szentlélek ihletése alatt írták és olvasták, és ezért Isten a szerzőjük és az olvasójuk... A szent könyvek olvasása közben az emberek erejüket és képességüket úgy használják, hogy bennük és körülöttük, mint igaz olvasók által, az írásban azt Isten akarja.”

Vogels tanulmányában felmerül még két mellékprobléma is. Először is: mitől inspiráltak a szövegek? Csak az eredeti szövegek vagy a fordítások is? Vogels válasza egyértelmű: az olvasás oldaláról nézve a fordítás is tekinthető inspiráltnak, hiszen ha az olvasás is újírás, akkor a fordítás még inkább tekinthető annak. A másik probléma: mi van az elveszett és feltételezhető „inspirált” szövegekkel? Pál apostol minden bizonnyal írt számos más leírt is. Az olvasás felől közelítő inspirációelmélet számára ez hamis probléma, en ha elveszett egy szöveg, akkor nem tekinthető inspiráltnak, mivel a hívközösséget nem inspirálta annyira, hogy megőrizték azt, vagyis a szöveget olvasták, a hívő közösség nem azonosult vele. Tehát nincs elveszett, inspirált szöveg.

Vogelsnek az inspiráció nyelvi megközelítéséről szóló tanulmánya végül is fut ki, hogy azért inspirált a Biblia, mert ma is inspirál, kétezer év után is új életet adó, életet támasztó ereje van. A Biblia egyszerre Isten népe hívő közössége és e nép hitének tápláléka. Egykoron Isten népe írta a Bibliát, ma is folyamatosan újírja a Bibliát.

Vogels tanulmánya arra a lényeges kérdésre már nem tér ki, hogy mi a különbség a költői-művészi inspiráció és a Szentírás inspirációja között. (Gondoljunk Adyra: „Hajtson a Szentlélek, vagy a korcsma gőze!”) Valószínűleg Vogels azt válaszolná, hogy amíg a Biblia „szerzője” és „olvasója” a Szentlélek, addig a költői és művészi alkotások „szerzője” és „olvasója” is valamilyen lélek, de ez nem (sohasem?) a Szentlélek.

Luther is közel állt a nyelvi, az olvasóra, ill. a befogadóra alapozott inspirációelmülethez. Azt írja, hogy egyedül a Lélek érti meg az írásokat helyesen. Ám Luther még egy lépéssel továbbmegy, amikor az inspirációt nem az írott betűhöz, hanem a halláshoz köti, s hang meghallását pedig az igehirdetéshez, a prédikációhoz. Az inspiráció tehát a hirdetőre és az ige meghallóra is vonatkozik.

Az inspiráció kapcsán az olvasó szerepét legújabbban Ulrich Körtner (1957–) bécsi rendszeres teológus emelte ki *Az inspirált olvasó* című könyvében. Szép példája ez annak, hogy egy teológus miképpen használhatja a legújabb irodalomtudományi ismereteket fel teológiai kutatásai céljára. Körtner ugyanis az irodalmi befogadásesztétika elméletét a Biblia olvasására alkalmazza. Találó megfogalmazása így hangzik: „A hit a bibliai szövegek olyan megértése, amely által az olvasó nemcsak belekerül a szövegbe, hogy azt teljessé tegye, hanem amely által ő maga is megváltozik, mivel megtanulja magát másként megérteni, és így megtanul másként élni.”⁹ Az irodalmi megközelítés így a történetkritika által sokszor elvetett, vagy legalábbis megkérdőjelezett inspiráció tanításához való visszatérést is jelent, igaz az inspiráció egy új értelmezésében: „Befogadás-esztétikai alapokon állva a rekonstrukció az ihletett olvasóról szóló tant eredményezi.”¹⁰ Körtner szerint a Szentírás implikált olvasója az „Isten lelkétől inspirált olvasó”.

1.4. Az inspiráció és a Biblia értelmezése

Az olvasás aktusa és az olvasó szerepe tehát felértékelődik az inspirációról szóló újabb elméletekben. A Biblia értelmezését kutató hermeneutika már régóta használja a *sensus plenior* fogalmát, ami „teljesebb”, illetve „kiteljesedő” értelmet jelent. Raymond Brown katolikus teológus megfogalmazásában: „A *sensus plenior* az a mélyebb- vagy többjelentés, amit az Isten szándékozott a szövegnek adni, és ami az emberi szerzőnek nem állt egyértelműen a szándékában. Ezt a jelentést a bibliai szövegek szavaiban (illetve szövegcsoportokban vagy teljes könyvekben) a további kinyilatkoztatás, vagy pedig a kinyilatkoztatás megértésének magasabb fokán fedezhetjük fel.”¹¹ Brown megfogalmazása: „a kinyilatkoztatás megértésének magasabb fo-

⁹ Körtner, Ulrich: *Az ihletett olvasó. A bibliai hermeneutika fő aspektusai*. Hermeneutikai Füzetek 19. Hermeneutikai Kuratórközpont, Budapest 1999, 50.

¹⁰ Uo. 87.

¹¹ Brown, Raymond: *The Sensus plenior of Sacred Scripture*. St. Mary's University, Baltimore 1955; Uo.: *The Problems of the Sensus plenior. Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovanensium*, 1968/26. 72–81.; Fabiny Tibor: *The Lion and the Lamb. Figuralism and Fulfillment in the Bible*. London 1992, 35–39.; LaSore, William: *The Bible as Literature*. London 1992, 10–11.

ka” természetesen az olvasásra vonatkozik, a szövegnek a jelenkorra való alkalmazására. Egy protestáns teológus szerint a teljesebb értelem „Isten szándékának megnyilatkoztatása a jelen szituációban, s annak a megmutatása is egyben, hogy e szándék előrehaladó és folyamatos... a *sensus plenior* egy szakasz teljesebb jelentése, az a »plusz«, »a valamivel több«, amit Isten a szövegnek az inspirációval adott; az, ami Isten ígéjének üzenetét egyformán érvényessé teszi az elkövetkezendő generációk számára.”¹² Arról van szó, hogy amit az egyes szerzők Isten lelkének ihletése alatt mondtak, az olyan, mint amikor már egy magban benne van a csíra, sőt a teljes növény is, noha a magban még mikroszkóp segítségével sem lehet látni a megszületendő növény szárát, levelét vagy virágját. Amikorra azonban „betelik az idő” (Mk 1,15), amikor beéri Isten terve, akkor az utódok megértik, hogy milyen aktuális kérdéstről is szólhatott a szöveg. Az apostolok sokszor csak utólag értették meg Jézus szavait.

Rámutattak arra is, hogy az inspiráció hatása alatt írt szöveg teljesebb érteleme szerepet játszott a kánon kialakulásában is, hiszen a kanonizálás újraolvasás, újraértelmezés, amikor a régi szövegek új jelentést nyernek. „A kinyilatkoztatás előrehaladása azt is jelenti, hogy az Írás szövegének jelentése a kánon kialakulása közben egyre mélyebb és mélyebb lett. Ha az exegeta a teljes Biblia szövegét figyelembe veszi, akkor a Szentírás részszövegeinek teljesebb megértését nyeri. A teljesebb megértés (fuller understanding) mindazokat a jelentésrétegeket magában foglalja, amelyek akár szándékosak, akár szándék nélküliek voltak a szerző részéről.”¹³

Ulrich Körtner, de legújabban Paul Ricoeur André Lacocque-kal írt *Bibliai gondolkodás* című könyvében is idézi Nagy Szent Gergely mondatát, hogy „Az isteni szavak az olvasókkal együtt nőnek”. Az írás tehát függetlenedik a szerzőjétől, önálló életre kel (erről szól például az Ulrich Luz-féle hatástörténet is¹⁴). A történetkritika egyoldalúságával szemben Ricoeur és Lacocque számára is a szöveg „utólagos történelme” izgalmas, s „az értelmezés folyamata nem a forrásszöveg pusztja helyreállítását, aktualizáló megismétlését jelenti, hanem sokkal inkább a minta újrafeltalálását, újraalakítását, újratájolását”.¹⁵ A szerzők kiemelten hangsúlyozzák a bibliai korpusznak az élő közösséggel való kapcsolatát. „Az írott szövegről van szó, melyet az olvasás hagyománya újraalakítva, újraelenitve művé szőtt. A szöveg dinamikájával számolunk: belőle rajzolható meg a folyamat, a pálya... Ily módon a szövegek Öszövségben megkezdett pályája olyan útvonalat rajzol, mely ezen első korpuszon kívüli, a második korpuszban is követhető... Az első Testamentumot nem szünteti meg a második, de újraértelmezi,

és ebben az értelemben »beteljesíti.«¹⁶ Körtner, Ricoeur mind azt hangsúlyozzák, hogy az olvasó benne találja magát a szövegben (*Lector in fabula*), része a szövegnek: „Ebben a vonatkozásban nincs e folyamatra találobb példa, mint a mássalbangzókat jelölő semi írás, melyet az olvasó odaillő magánbangzókkal egészít ki olvasás közben.”¹⁷

2. A racionalizmus csapdája

A felvetett kérdésben „Hogyan legyünk az ige egyháza?” benne van az is, hogy nem vagyunk az ige egyháza. Vagy talán csak a nevünkben vagyunk az. Mivel magyarázható ez a sajnálatos jelenség? Rövid válaszem: a modern teológia iránt érdeklődő tanítóink a 20. századi nagy hermeneutikai vitában véleményem szerint a rossz oldalra álltak. A Barth–Bultmann vitára gondolok most elsősorban. Barth hermeneutikája közvetlenül a Bibliából, Bultmanné pedig a heideggeri egzisztencialista filozófiával való találkozásból fejlődött ki. Barth a szószéken kezdte pályáját, s hermeneutikáját a Biblia újrafelfedezése, annak „meglepő, új világa” inspirálta. A *Római levél kommentár*, majd a *Kirchliche Dogmatik* kötetek az egyház érdekeinek rendelik alá az értelmezést. Számára az elsődleges kérdés nem a szöveg jelentése, hanem az, hogy mi az Isten ígéje, s ki vagyok én az Isten ígéjével szemben. Barth számára a hermeneutika a dogmatika része. Bultmann viszont Heidegger alapján az emberi szituáció (világ, történelem, filozófia) alapján kutatja a megértés lehetőségét, Barth szerint azonban emberi szempontokkal nem lehet megközelíteni Isten ígéjét, hiszen Isten sohasem válik objektummá, amit mi interpretálunk; Isten mindig szubjektum marad, aki minket interpretál. Isten beszél a történelmen keresztül, ő interpretálja a történelmet. Nem az a fontos Barth számára, hogy miképpen értem meg Isten ígéjét, hanem az, hogy alárendeljem magam az engem interpretáló Isten ígéjének. Az Isten ígéjébe vetett hit megelőzi az exegezist, s az Isten ígéjére adott helyes válasz az engedelmesség. De ez nem merev biblicizmus vagy fundamentalizmus, mert az engedelmesség annak szól, akiről az Írás tanúskodik: Jézus Krisztusról. Barth hermeneutikája a kinyilatkoztatás és a hallás hermeneutikája.

Barth és Bultmann hermeneutikai konfliktusában a hallás és a megértés elsődlegessége az alapvető kérdés. Barth szerint először hallok és utána értek, ám Bultmann szerint megértés nélkül a meghallás is lehetetlen. Bultmannal ellentétben Barth nem tartja meghaladottnak az inspiráció gondolatát, noha az számára nem a szöveg minőségét jelenti, hanem annak az isteni képességnek az igenlését, hogy Isten használhatja az Írást arra, hogy emberekkel közölje a kinyilatkoztatást. Nem a Biblia önmagában a kinyilatkoztatás, hanem annak szerzői tanúbizonyságot tesznek Istennek Jézus Krisztusban történt kinyilatkoztatásáról.

A filozófiai hermeneutika hagyományát leginkább impozáns módon kétségtelenül Rudolf Bultmann építette be teológiájába. Mint ismert, ő áthidalhatatlan

64.; Oss, Douglas: *ICanon and Context. The Future of the Sensus plenior in Evangelical Hermeneutics. Grace Theological Journal*, 1988/9. 105–127.; Robinson, J. M.: *Scripture and Theological Method. A Protestant Study in Sensus plenior. Catholic Biblical Quarterly* 1965/27. 6–27.

¹² LaSor: *i. m.* 50.

¹³ Oss: *i. m.* 105–127.

¹⁴ Luz, Ulrich: *Evangelium és hatástörténet. A Máté-evangelium értelmezése a történelemben. Hermeneutikai Füzetek* 8, Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest 1996.

¹⁵ Ricoeur, Paul–Lacocque, André: *Bibliai gondolkodás. Ford. Enyedi Jenő, Európa Könyvkiadó, Budapest 2003, 8.*

¹⁶ Lacocque: *i. m.* 11.

¹⁷ Uo. 13.

szakadékot látott a Biblia és a modern ember vilásképe között. A korai Heidegger alapján a megértés nyelvi, filozófiai és kulturális szempontjaira kérdez rá, mert megértés ilyen előfeltételek nélkül szinte nem lehetséges. 1941-es programadó tanulmányában hirdeti meg az Újszövetség sokat vitatott mítoszáltalításának gondolatát. Célja, hogy a Szentírás mitologikus vilásképeinek elvetésével elősegítse a ma is nekünk szóló üzenet, a *kérüigma* meghallását. Bultmann a hamis botrányt (a mítoszban való megütközést) akarja eltávolítani, és a modern embert a valódi botrány, a kereszt beszéde elé állítani, és így döntésre felszólítani. Bultmann azt bizonyítja, hogy a mitológiátlanítás nem saját találmánya, hiszen az már ott van az Újszövetségben, amikor az elveti a zsidó-eszkatologikus reményeket.

Szeretném illusztrálni, hogy miképpen változott egyházunkban Bultmann megítélése. Karner Károly a *Mítosz vagy evangélium* című 1943-as könyvében még ezt írja: „Egyet azonban nem tehetünk meg, ti. azt, hogy lehántsuk a Logosról a szarksz-ot, és »kiszabadítsuk« abból a »köntösből«, amelyben Isten burkolta. Minden ilyen vállalkozással csak tönkretesszük a szarksz-ot, elpusztítjuk a Logos és a szarksz felbonthatatlan egységét, anélkül, hogy megragadhatnánk és elsajátítanánk a Logost.”¹⁸ Ezzel szemben pár évvel ezelőtt megjelent tanulmány Bultmann „igazi valódi eretnek”-ként méltatja, aki „új életet hoz a közösségbe, teremtő-kreatív erőket ébreszt fel. Van bátorsága ahhoz, hogy letörje azt a héjat és burkot, amelyet el kell távolítani, és nem sajnálja lehullani hagyni az öreg leveleket a fáról, hogy ezzel helyet készítsen az újnak a növekedéséhez.”¹⁹

A 18. századi felvilágosodás alapján megindult racionális bibliakutatás természetesen sok eredményt hozott a bibliatudományban. De a nyereségnek sokszor veszteség is az ára. A történetkritika minden pozitívuma és eredménye ellenére sajnálatosan „dezintegrálta” a Bibliát. Történeti módon gondolkodott, s ezért a szöveg legrégebbi rétegének megtalálását tűzte ki célul, a szöveg értelmezési rétegeit mint fölösleges „abroncsot” kívánta lehántani az eredetinek, legrégebbinek vélt változatról. Persze, hogy melyik a legrégebbi változat, arról a tudósoknak általában eltért a véleménye. A dezintegrálás „dekanonizálást” is jelentett, a történeti alapon álló kutatók a „kánon átkáról” beszéltek. E történeti szemléletben pontosan a szöveg önálló természetének, illetve a szövegnek a hívő közösségben továbbélő tanulmányozása sikkadt el, a hatástörténet, illetve a szövegnek az a „pályája”, amiről Ricoeurék is írnak. Ebben az összefüggésben az inspiráció is értelmét veszti.

Mindennek háttérén talán érthető, hogy az egy évvel ezelőtt született ún. „Fogság-levél” miért tette kifogás tárgyává azt az Evangélikus Hittudományi Egyetemünk egyik ünnepélyes alkalmán elhangzott mondatot, hogy „Biblia nem igényli magának az inspiráltság tekintélyét”. E mondat szövegkörnyezetében a történetkritika védelmében arról is olvashatunk, hogy „Lukács evangéliumának szerzője például – aki egyébként gyakran emlegeti a Szentlelket –

könyve megírásával kapcsolatban azt hangsúlyozza, hogy mintegy történész érdeklődésével nyomozott események után, amiket leírt.”²⁰ A mondat számomra azért rendkívül problematikus, mert úgy hangzik, hogy a szerző mintegy „elnézi” az egyébként tisztességesen történészi módon gondolkodó Lukácsnak, hogy teológiájában megmaradt olyan mitologikus foszlány, mint például a Szentlélek. A tanulmány végén, amikor a szerző a hitet definiálja, szinte tüntető módon tartózkodik a Szentlélektől. Ezt olvassuk: „A hit megragadottság – Istentől, Jézus Krisztustól, a Szenttől a maga elrettentő és ellenállhatatlanul vonzó voltában.”²¹ Számomra ijesztő, hogy a Szentháromság harmadik személye Rudolf Otto vagy Mircea Eliade *mysterium tremendum*á alakul át ebben a megfogalmazásban. Tanulmányunk kiindulópontja éppen az volt, hogy inspiráció nincsen pneumatológia, az Írás hiteles olvasata és értelmezése pedig a Szentlélek megvilágosító ereje nélkül.

Hogyan legyünk az ige egyháza? Úgy, hogy szabaduljunk meg a tudomány bűvöletétől! A tudomány ugyanis eszköz, s éppen a bultmanni hermeneutika hangsúlyozta (ez Bultmann pozitív jelentősége), hogy nincsenek előfeltételek nélküli kérdéseink. Kérdéseink mindig arra irányulnak, ami a legbensőbb vágyunk, amin „csüng a szívünk”, ahogy Luther mondotta. Nagy kérdés azonban, hogy mi ez az érdek. Számomra elfogadhatatlan, mert elnagyolt és önkényes, az a felosztás, hogy a Bibliának három megközelítési módja van: a kritikátlan elfogadása mindennek, a kritikus elvetése mindennek, és végül a „bátor és őszinte vizsgálat”, mely „minden rendelkezésre álló eszközzel megtudja az igazat, a valóságot, az igazságot”.²² Nagy különbség, hogy a Bibliát azért olvassuk-e, mert abban a felvilágosodás korának igazság- és valóság fogalmát keressük, vagy pedig azért, mert igaz emberré akarunk válni. Nagyon is igaza volt Bultmann-nak, hogy mindig valamilyen érdek motiválja kérdéseinket.

3. Zárógondolatok, gyakorlati javaslatok

Hogyan legyünk az Ige egyháza? Mi a biblikus gondolkodás? Akkor lehetünk ismét az Ige egyháza, ha újra megtanulunk biblikusan gondolkodni, ahogy Paul Ricoeur is írja. Igaza van Ricoeurnek, hogy „a görög, a karteziánus, a kantianus, a hegelianus modellen kívül is létezik gondolkodás”.²³ Több mint egy évtizede megjelent angol nyelvű könyvemben,²⁴ majd számos magyar nyelvű írásomban is felidéztem Kierkegaard-nak és Northrop Frye-nek azt a felismerését, hogy végeredményben két típusú gondolkodás létezik. Az első a kauzális gondolkodás, ami múltorientált (alapja az értelem, a megfigyelés és a

²⁰ Takácsné Kováczházi Zelma: Mennyire tartoznak a teológiai kutatás eredményei az egyház nyilvánossága elé? *Lelkipásztor*, 2002. január 25.

²¹ Uo. 27.

²² Uó: Igen, a Biblia! De hogyan (értsük)? *Diakonia*, 1991/1. 8–13.

²³ Ricoeur-Lacocque: *i. m.* 14.

²⁴ Fabiny Tibor: *The Lion and the Lamb. Figuralism and Fulfillment in the Bible, Art and Literature*. St. Martin's Press, London, Macmillan, New York 1992.

¹⁸ Karner Károly: *Mítosz vagy evangélium? Keresztyén igazság*, 1943, 343.

¹⁹ Takácsné Kováczházi Zelma: Miért éppen Bultmann? *Lelkipásztor*, 1997/2. 45–47.

tudás), illetve a másik, ami a Bibliára jellemző jövőorientált „tipologikus” gondolkodás: ennek alapja a hit, a remény és a vízió. Vagyis arról van szó, hogy nemcsak a ráció, az emberi értelem, hanem a hit is lehet a gondolkodás alapja. Ahogyan Mária is „szívében forgatta” a hallottakat, mi is gondolkodhatunk a hitünkkel. A hitünk forrása pedig nem valami misztikus élmény, hanem az isteni ige, ami az Ó- és Újszövetségi Szentírás bizonyágtételén keresztül egy Sze-mély hangján szólít meg bennünket.

„A Szentírás számunkra nem egy kulturális dokumentum, amit hűvös ésszel analizálhatunk, mivel Isten igéjének természetéhez tartozik, hogy olvastatja magát, s azt akarja, hogy meghallják. A hirdetett ige átmenetileg vált írott igévé, de az írásbeliség átmenetiségében is azt kívánja, hogy élő szóvá, újra hirdetett igévé váljon, hogy az emberek meghallják, hogy gyógyuljanak tőle, és életük legyen. A Zsidókhöz írt levél szavaival: „Mert Isten igéje élő és ható, élesebb minden kétélű kardnál, és áthatol az elme és a lélek, az izületek és a velő szétválásáig, és megítéli a szív gondolatait és szándékait” (4,12).

Melyek a gyakorlati következtetések? Mindenekelőtt vissza kell szereznünk, vissza kell nyernünk a bibliaolvasás örömét! Vissza kell szereznünk a bibliaórák tisztességét, amit a korszellem elrabolt tőlünk! Nem emberi okoskodás, hanem Isten igéjének a hívő közösségében való keresése, kutatása és megtalálása; „a szántóföldbe rejtett kincs” teremt egyedül hitet és igaz embereket. Budapesten évtizedek óta szomorúan tapasztalom, hogy a legtöbb gyülekezetben bibliaórák címén nagy, elvont témákról bölcsekednek a résztvevők. A közösség inkább társaság, ahol egy nemzedékhez tartozó emberek egymás között jól érzik magukat. Ritkán veszi a lelkész a fáradságot, hogy bibliatanulmányozó *sorozatokat* indítson, mert az – úgymond – nem korszerű, s kiment a divatból. Pedig ve-gyünk csak kezünkbe Túróczy Zoltán prédikációit, olvassuk el azokat, s akkor megérthetjük, hogy miért jutottak akkoriban olyan sokan Krisztus-hitre, miért növekedtek a gyülekezetek, miért élt az egyház. Persze nosztalgiából nem lehet megélni, saját magunknak fel kell fedezni az ígét, meg kell tanulnunk Bibliát olvasni. Sajnos a mi időnkre is igaz az, hogy „ritkaság volt az Úr igéje, nem volt gyakran látomás” (1Sám 3,1). Ilyen időben ne szégyenkezzünk más egyházak-tól, hiteles igehirdetőktől, vagy akár világiaktól is tanulni!

Befejezésként ezért egy világi szerzőpár művére hívom fel a figyelmet. Dér Katalin és Horváth Pál *Bibliáismeret* című könyvét hittanoktatásban, a gyüleke-zeti munkában. A könyv negyedik része a *Biblia olvasása* címet viseli, amiben Dér Katalin számos tanácsot ad az olvasóknak:

1. Vedd és olvasd!
2. A megfelelő lelkiállapot szükséges.
3. Vegyük figyelembe az olvasott könyv műfaji sajátosságait!
4. Konzultáljunk lelkésszel!
5. Kezdjük az Újszövetséggel!
6. Ne mellőzzük a Héber Szentírás olvasását!
7. „Festina lente.” (Lassan siess!)

8. Figyeljük meg a választott rész apró mozzanatait.

9. Lélekkel és ésszel tanulmányozzuk az „önmagát magyarázó” írás szerke-zetét! A további fontos pontok után a „belső csendre”, a „nyugalomra” és az „összeszedettségére” figyelmeztet, rámutatva, hogy a Biblia olvasása folyamán fokozatosan kialakulhat egy „belső hallás”, amikor az eszünkkel és a lelkünkkel egyaránt jelen tudunk lenni a szöveg számára.²⁵

A Teológián Muntag Andor professzor szokta mondani: megvan annak a sajátos íze, ha a Bibliát évente egyszer legalább folyamatosan végigolvassuk. Készíthetünk magunknak tervet, hogy minden hónapban újraolvassunk leg-alább egy ószövetségi és egy újszövetségi könyvet. A gyülekezetekben a presbi-tériumok és a lelkészek fedezzék fel a Biblia tanulmányozásának lehetséges módjait, hogy miképpen lehet segédanyagokat, munkafüzeteket találni, vagy ké-szítteni erre a célra.

A Biblia olvasásában sose tévesszük szem elől az Ó- és Újszövetség egysé-gét, hiszen az Új mindig visszautal az Ó-ra, az Ó pedig általában előremutat az Új-ra. A modern szövegtudomány „intertextualitásnak” nevezi ezt a jelenséget. Fontos tudatosítanunk: az Ószövetség volt Jézus Bibliája. Külön előadást ígé-nyelne a „Jézus és az íráskor” témaköre (Jn 5,39).

A bibliaolvasásban forduljunk bátran a reformáció korában újrafelfedezett „hit analogiája” (*analogia fidei*) és az „önmagát magyarázó írás” (*scriptura sui ipsius interpret*) elvéhez. A Károli Bibliában található belső utalások sokat segítenek az azonos motívumok, gondolatok, a Biblián aranyfonalként végighúzóó tartalmi egység felismerésében.

Istennek hála, több évtizede használatos egyházunkban a világ evangélikus-sága által naponként közösen olvasott, *Útmutatónk*, *Losungunk*. Szeretném el-mondani, hogy meg lehet tanulni, meg lehet szeretni a *Losungot* követő rend-szeres bibliaolvasást is. Személyesen is örömmel tanúsíthatom: működik az ilyen módon történő olvasás. Minden ellenkező híreszteléssel szemben a bib-liaolvasás, a bibliatanulmányozás, a bibliaóra nem valami unalmas, régimódi do-log, hanem hallatlanul izgalmas, benső örömet okozó tevékenység.

A Jelenések könyvében az angyal ezt mondja az apostolnak: „Vedd el, és edd meg!” (Jel 10,9) A Szentírás rendszeres olvasása valóban az evéshez hason-lítható leginkább. Szent Ágoston kérdezte egy helyen, hogy vajon miért vannak a Szentírásban világos és homályos részek egyszerre? Bölcsen azt válaszolta: azért vannak benne világos dolgok, hogy azok éhséget csillapítsanak. De azért maradnak benne még mindig homályos részek, hogy azok pedig a csömörtől megóvjának.

Lelkésztstvéreimnek azt kívánom, hogy a naponkénti bibliaolvasás tényleg hitünket, életünket tápláló eledelünk legyen; tapasztaljuk meg a nekünk is min-dig új meglepetéseket tartogató bibliaolvasás örömét, az éhséget csillapító ere-jét; és ezt a benső örömet és erőt tudjuk továbbadni a reánk bízottaknak!

²⁵ Dér Katalin – Horváth Pál: *Bibliáismeret*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1999; különösen: 31–318.

Szerkesztette
Adorjáni Zoltán

Készült a Református Egyház
Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontjának nyomdájában
Felelős vezető: Tonk István
A szöveget gondozta: Sztranyiczky Mihály
Műszaki szerkesztő: Bálint Lajos
Számítógépes tördelés: Nagy Andrea

Tartalom – Inhalt

Geréb Zsolt: <i>Baráti köszöntés Tökés István 90. születésnapján</i>	
Geréb Zsolt: <i>Freundschaftliche Begrüssung am 90. Geburtstag von István Tökés</i>	

...aki helyesen hasogatja az igazságnak beszédét

2Tim 2,15

Adorjáni Zoltán: <i>Jób testamentuma</i>	
Bekő István: <i>A Róm 8,31b recepciókritikai vizsgálata</i>	
Börzsönyi József: <i>A diszkurzív elemzés jelentősége a Szentírás megértésében</i>	
Bustya Dezső: <i>Örvegyi tisztás a gyülekezetben</i>	
Bouttier, Michel: <i>Écriture et martyre</i>	
Eszenyei Széles Mária: <i>Izráel bölcsességirodalma igehirdetésünkben</i>	
ifj. Fabiny Tibor: <i>A Szentírás ihletettsége</i>	
Geréb Zsolt: <i>L'historicité des Évangiles</i>	11
Gosker, Margriet: <i>Die Gemeinde und das Ringen um Einheit und Wahrheit</i>	1
Győri István: <i>A praesens historicum szerepe a tíz száz példázatának megértésében</i>	1
Hofius, Otfried: <i>Neutestamentliche Exegese in systematisch-theologischer Verantwortung</i>	1
Karasszon István: <i>Igaznak jutalma</i>	1
Klein, Hans: <i>Das vollmächtige Wort</i>	1
Koester, Helmut: <i>Messias oder leidender Gottesknecht?</i>	1
Lészai Lehel: <i>A cinikusok</i>	1
Molnár János: <i>Az én királyom</i>	1
Pap Géza: <i>A fenevad száma</i>	2
Schüle, Franz: <i>Überlegungen zu Johannes 4,5–29</i>	2
Szathmáry Sándor: <i>Verbeissung für Armen und Sanftmütigen</i>	2

...akik a beszédben és tanításban fáradoznak

1Tim 5,17

I.

Bibza Gábor: <i>Béza Tódor hatása a Heidelbergi Kátéra, különös tekintettel a Rövid Hitvallás a keresztyén hitről kezdetű traktátusra</i>	2
Csiha Kálmán: <i>Szentírás, hitvallás, prédikáció</i>	2
Eßer, Hans Helmut: <i>Reformatoren und soziale Marktwirtschaft</i>	2
ifj. Fekete Károly: <i>Egyházi életkérdéseink és a hitvalló Bullinger válaszai</i>	2
Juhász Tamás: <i>A hit valósága és a hitvallás igazsága</i>	2
Klein, Christoph: <i>Kirchliche Leitungsaufgaben in neutestamentlicher Perspektive</i>	2
István, Pásztori-Kupán: <i>The Doctrine of 'Communicatio idiomatum' in the Theological Thinking of Heinrich Bullinger</i>	2
Rezi Elek: <i>A katekizmusok „felettlébb szükséges voltáról”</i>	3
Rüetschi, Kurt Jakob: <i>Der Zürcher Pfarrer Rudolf Gwalther als Prediger</i>	3
Twardella, Carola: <i>Theologisch verantwortetes Erzählen biblischer Geschichten am Beispiel der Buches Ruth</i>	3
Twardella, Günter: <i>Auf dem Weg vom gelesenen Schriftwort zur vollmächtigen Verkündigung</i>	3
Visky S. Béla: <i>Teodicea helyett vitadicea</i>	3

II.

Bolyki János: <i>Teológus exhortációk</i>	407
Boros Géza: <i>Imádság harc közben</i>	417
Hegedüs Lóránd: <i>A főpap angyal és sátán között – Isten előtt</i>	420
<i>Jósua főpap felszentelése</i>	426
Herczeg Pál: <i>Mire tanít az irgalmas samáriai története?</i>	437
Tökés László: <i>Hajlékunk – nemzedékről nemzedékre</i>	443

Megemlékezem a régi időkről, elgondolom minden te dolgodat...

Zsolt 143,5

Bächtold, Hans Ulrich: <i>Quellenedition und Reformation in Zürich</i>	451
Bernhard, Jan-Andrea: <i>Reformátori üzenet és ökumenikus szellem</i>	467
Bryner, Erich: <i>„Getrickt zu Schaffhausen durch Conrad Waldkirch 1592”</i>	477
Busch, Eberhard: <i>Das eine Wort Gottes</i>	486
Buzogány Dezső: <i>Az egyházközösség, mint gazdasági intézmény a Hunyad-Zarándi Egyházmegyében</i>	501
Büsser, Fritz: <i>Reformationsgeschichte im Zeitalter des Ökumenismus</i>	541
Dávid László: <i>Széniorok – miszterek – rektorok</i>	551
Hermán M. János: <i>Adalékok Apáczai kolozsvári székefoglaló beszédének vizsgálatához</i>	573
Kolumbán Vilmos: <i>Backamadarasi Kiss Gergely kézíratos kátémagyarázata és teológiai megjegyzései</i>	586
Lukács Olga: <i>Bocskai Apológiájának néhány elméleti kérdése</i>	598
Márkus Mihály: <i>Liberális teológia, liberális politika a „boldog békeidőben”</i>	612
Péter Miklós: <i>Református keresztény egyházfegyelem – múlt, jelen, jövő</i>	618
Postma, Ferenc: <i>Das Franeker Bücherinventar des verstorbenen ungarischen Studenten Samuel Vilmányi (Januar 1779)</i>	629
Reich, Ruedi: <i>Reformierte Zugänge zur Ökumene</i>	639
Sipos Gábor: <i>Az erdélyi református egyház Bocskai István korában</i>	649
Függelék	
Tökés István megjelent munkái	655

Tökés István

Festschrift
für
István Tőkés
zum 90. Geburtstag

Eine Veröffentlichung des Protestantisch-theologischen Instituts
in Klausenburg, des Siebenbürgischen Reformierten Kirchendistrikts
und des Reformierten Kirchendistrikts Királyhágómelléke
Klausenburg, 2006

Emlékkönyv
Tőkés István
kilencvenedik
születésnapjára

A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet,
az Erdélyi és Királyhágómelléki Református Egyházkerület kiadványa
Kolozsvár, 2006